Iceland
Liechtenstein
Norway

Active citizens fund

Teorije zarot

kritični vodič

inštitut za delavske študije

Podprto s sredstvi Programa ACF v Sloveniji 2021-2029

TEMELJNE ZNAČILNOSTI TEORIJ ZAROT

Teorije zarot so kritične razlage moderne družbe in zgodovine, ki poudarjajo poglavitno vlogo vplivnih **slabonamernih akterjev in njihovih spletk** pri snovanju in delovanju modernih institucij, kot so znanost, medicina, novinarstvo, medijska produkcija, pravo in državna politika. Tovrstni akterji so v teorijah zarot postavljeni v vlogo vplivnih **lutkarjev, ki vlečejo niti iz ozadja** za svojo ekonomsko ali politično korist.

Teoretiki zarot razločujejo med navideznim ali fiktivnim in **resničnim** delovanjem družbe in zgodovine. Navidezno delovanje je tisto, ki je načeloma dostopno vsem, se odvija v javnosti in je prikazano v uveljavljenih medijih in pripoznani strokovni literaturi; resnično delovanje družbe in zgodovine pa je **skrito pred večino** in dostopno le tistim, ki naj bi se na takšen ali drugačen način prebili do **tajnih informacij**. Vpogled v skrito, a resnično plat družbenega in zgodovinskega delovanja naj ne bi razkril le nezanesljivost splošno sprejetih ali znanstveno podprtih razumevanj institucij in dogodkov, temveč tudi njihovo **namerno zlaganost**. Teoretiki zarot najpogosteje govorijo o **načrtnih fabrikacijah** medijskih, izobraževalnih, znanstvenih in drugih institucij, ki jih v skladu z lastnimi interesi narekujejo omenjeni slabonamerni akterji.

Teorije zarot pogosto vključujejo **apokaliptična svarila in napovedi**. Sodobni teoretiki zarot opozarjajo, da celotnemu svetu grozi nastop **distopične družbene ureditve**, preprosto imenovane “novi svetovni red” ali “nova svetovna ureditev”. Ta je načeloma zamišljena kot groba različica družbe iz priljubljenega romana Georgea Orwella, 1984, ki prikazuje izpopolnjeno totalitarno družbo, v kateri je uresničen **celosten nadzor nad življenji posameznikov**. Svobodno delovanje in mišljenje sta v tej družbi zatrta in prepovedana, resnicoljubnost je nadomeščena s cenzuro, indoktrinacijo in pranjem možganov, med množicami pa zato prevladujeta enoumje in popolna zasužnjenost globalnim elitam. Za teoretike zarot **ta distopija ne odstopa bistveno od trenutnega stanja družbe**, temveč predstavlja njeno nadaljevanje

in zaostritev. Cilj teoretikov zarot je pravzaprav razkriti, kako in zakaj je svet, v katerem živimo, do neke mere že podvržen totalitarnemu značaju novega svetovnega reda.

Orwellovski novi svetovni red je razumljen kot **zmaga starih elit**, ki naj bi že tako ali tako krojile strukturo in razvoj sodobne družbe. Vendar vladajoče elite niso razumljene kot pravi del sodobnih družb, temveč kot **tujek**. To lahko pomeni, da so elite **dobesedno vdrle v družbo od zunaj** (npr. iz druge države, planeta, galaksije ali dimenzije) ali pa zgolj to, da so elite **tuje po svojih temeljnih vrednotah** (npr. so nastrojene proti tradicionalnim zahodnim vrednotam, kot so individualna odgovornost, zasebna lastnina in nuklearna družina). V obeh primerih so elite nekaj **eksotičnega** in **monstruoznega**, kar je najpogosteje poudarjeno s spektakularnimi zgodbami o njihovi globoki moralni izprijenosti (npr. z zgodbami o ugrabljanju, posiljevanju, mučenju in žrtvovanju otrok).

Za teoretike zarot zlo v svetu ne more biti naključno ali anonimno, temveč neposredno izhaja iz podlosti vplivnih oseb. Resnične in namišljene katastrofe in krize so v teorijah zarot zato prikazane kot nekaj skrbno načrtovanega. V očeh teoretikov zarot je edina smiselna politična rešitev odprava zlobnih načrtovalcev – družba mora biti prečiščena tujkov, da bi ozdravela.

MODERNE IN POSTMODERNE TEORIJE ZAROT

Med teoretiki zarot zahodnih liberalnih družb se je v času po razpadu Sovjetske zveze in drugih držav vzhodnega bloka zgodil ključen **premik v dojemanju družbe in oblasti**, ki ga raziskovalci s področja sociologije opisujejo z razliko med **modernimi** in **postmodernimi** teorijami zarot. V splošnem **gre za razliko v dojemanju izvora družbenih težav in pokvarjenosti oblasti**. Pri modernih oblikah teorij zarot, kot je "rdeči strah" (Red Scare), povezan s teorijami ameriškega senatorja **Josepha McCartyja** o inflitraciji komunistov in sovjetskih vohunov v ameriške vladne, medijske in univerzitetne ustanove, glavna nevarnost družbi oz. državi prihaja iz tuje države, s katero je

domača država v geopolitičnem ali ideološkem konfliktu. Te primere zaznamuje nenehen strah pred zunanjim sovražnikom, ki skuša spodkopati v temelju dobre in zaupljive institucije. Osebe na pomembnih položajih, kot so **politiki, sodniki, igralci in profesorji, se v modernih teorijah zarot kažejo kot prikriti vohuni za sovražno državo in zagovorniki tujih vrednot in družbenih oblik**.

Postmoderne teorije zarot, ki nastopijo s koncem jasne svetovne delitve na dva bloka, **začnejo težave locirati v sami državni ali svetovni družbeni ureditvi**. Za njih zlonamerne osebe, ki skušajo spodkopati družbene temelje, niso več nujno predstavniki ali zagovorniki tujih režimov, temveč **globalisti**: zastopniki enega samega globalnega režima. V postmodernih teorijah zarot smo zato priča posplošeni paranoji, saj ni več jasnih mej med zaupanja vrednimi domačimi institucijami in zunanjim sovražnikom.

TEORIJE ZAROT NAŠEGA ČASA

Najbolj razširjene teorij zarot preteklih let izkazujejo zgoraj opisane postmoderne značilnosti, saj na različne načine izkazujejo strah pred temeljnimi institucijami naše družbe, kot so znanstvene in izobraževalne ustanove (npr. javni znanstvenoraziskovalni centri in univerze ali zasebna raziskovalna podjetja, še posebej s področja farmacije in biotehnologije), privatne korporacije (npr. Facebook in Microsoft), mediji in državne institucije, vključno z ministrstvi in parlamenti.

Pretekla leta sta naše življenje najbolj zaznamovali dve – ne vselej ločeni – skupini teorij zarot: QAnon in protikoronske oz. proticepilske teorije zarot.

QAnon

QAnon je teorija zarote, ki se je v obliki kriptičnih sporočil razvila na spletnima forumoma **4chan** in **8chan** (kasneje preimenovanem v **8kun**) in svoj politični vrhunec doživela ob **napadu na ameriški Kapitol 6. januarja 2021**. Omenjena teorija je svoj osrednji motiv črpala iz predsednika Donalda Trumpa, ki je v očeh QAnonovcev nastopal kot odrešenik ZDA in sveta pred globalnimi elitami, označenimi kot "kabala". Elite po tej teoriji ne nadzirajo le medijev, Hollywooda ter glavnih političnih in ekonomskih institucij, temveč tudi globalno trgovino z otroki, ki jih elite sistematično trpinčijo in posiljujejo – povrh tega pa naj bi elite tudi pile njihovo kri.

QAnon je primer teorije zarot, pri kateri sledilec okoli osrednjih motivov precej poljubno splete svojo zgodbo, zaradi česar je o tem pojavu najbolje govoriti kot o "megateoriji zarote". Ta je vase vključila mnoge starejše teorije zarot o novem svetovnem redu, globoki državi in satanističnemu ugrabljanju otrok.

Protikoronske in proticepilske teorije zarot

Teorije zarot, povezane s pandemijo covida-19, so razvejan pojav, ki pozna različne stopnje in oblike. Nekatere priznavajo obstoj virusa v naravi, a zanikajo resnejše simptome, ki jih virus povzroča – covid-19 v teh primerih, kljub drugačnim ugotovitvam znanstvenih institucij, navadno primerjajo z gripo. Znanstvene raziskave naj bi namenoma prikazovale lažne podatke glede značilnosti in simptomov virusa; ti podatki pa naj bi bili izgovor političnih in farmacevtskih elit za zatiranje svobode posameznika in uveljavljanje večje mere nadzora nad prebivalstvom. Znanstveniki in znanstvenice so tukaj prikazani kot popolnoma pasivni izvrševalci nalog, ki jih prejemajo "od zgoraj" – posredujejo jim jih vladajoče elite. Podobne ideje zagovarjajo tudi koronske teorije zarot, ki zanikajo obstoj virusa, in pa tiste, ki obravnavajo virus kot čisto izmišljotino. V vseh treh primerih je pandemija lahko obravnavana kot t. i. "plandemija", se pravi kot del globalnega načrta svetovnih elit za uresničitev omenjenega

novega svetovnega reda. Cepljenje je v luči tega domnevnega načrta interpretirano kot maligno sredstvo nadzora nad umi in telesi ljudi ali pa celo kot sredstvo za pobijanje in zmanjševanje človeške populacije.

NEW AGE

Sodobne teorije zarot so pogosto povezane s pojavom t. i. new agea. New Age je pojem za eklektično skupino ezoteričnih prepričanj in praks, ki so se začela razširjati v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja. Ime izvira iz razmeroma razširjenega prepričanja zgodnjih pristašev gibanja o neizbežnem prihodu nove dobe, ki naj bi se zgodil ob začetku novega tisočletja zaradi gibanja nebesnih teles, spremljalo pa naj bi ga pa vse: od apokalipse do prerojenja človekove duhovnosti. Kljub temu da beseda »new age« izvira iz omenjenih prepričanj, pa verjetje v prerojenje ni nujno prisotno v vseh njegovih smereh. Njegovi temeljni značilnosti sta odprtost in nedoločenost, saj new age – v primerjavi z zgodnejšimi oblikami ezoterike – **ne oblikuje kompleksnih in bolj ali manj zaprtih skupnosti, šol ali sistemov**. Zanj je torej značilno predvsem to, da **omogoča posamezniku, da si iz obsežnega polja prepričanj in praks, ki jih ponujajo spletni portali, literarne uspešnice ali tečaji joge, izbere poljubna verjetja, ki med seboj nimajo nujnih povezav in si lahko med seboj celo nasprotujejo.**

Čeprav preučevanje nastanka posameznih praks in prepričanj v tradiciji new agea zgodovinsko ni preprosta naloga, jih pripadniki gibanj utemeljujejo na tri načine: kot **razodetja**, kot **psevdoznanstvena spoznanja** in kot **nadaljevanja starejših tradicij**. Razodetja zajemajo vse od sporočil Boga, astralnih bitij ali vesoljcev do spontanih uvidov avtorja v ustroj univerzuma. Pripadniki new agea svoja prepričanja pogosto **poskušajo upravičiti s pomočjo znanosti**, predvsem z vprašljivimi interpretacijami dejanskih znanstvenih teorij – na primer s področja kvantne mehanike – in s pomočjo prostih asociacij, tako na primer tretji Newtonov zakon akcije in reakcije povežejo z zakonom »karme«, po katerem se vsa storjena dejanja vračajo. Tako

le podoben zven formulacije povezuje fizikalne interakcije med predmeti z moralnimi interakcijami med osebami, včasih pa celo med osebo in celotnim univerzumom. Utemeljevanje na podlagi tradicije deluje kot sklicevanje na prastare avtoritete, ki so same prejele razodetje ali posedovale ezoterično znanje zaradi svoje lastne superiorne bitnosti ali svojega bližjega stika s pravo naravo univerzuma. Te avtoritete so lahko **Buda, čarovnice, Jezus Kristus, vesoljci** ali **prebivalci Atlantide** oziroma celo vsi našteti. Dodajmo, da se pisci new agea navadno ne omejujejo le na eno izmed naštetih metod in pogosto rabijo mešanico vseh treh oblik zagovora.

Prepričanja pripadnikov new agea so lahko razmeroma neškodljiva, npr. preganjanje slabih energij iz bivališč, ali celo koristna kot opora določenim sodobnim podjetniškim praksam, ki so skladne z novejšo delovno etiko nekaterih podjetij, po drugi strani pa so lahko za prepričanega tudi nevarna, kot v primeru zavračanja metod sodobne medicine v **prid** »**holističnim**« **zdravilskim tehnikam polaganja rok, uravnavanja čaker** ali **zdravljenja s kristali**. Tovrstne prakse načeloma ne delujejo, obenem pa preference pripadnika new agea pogosto privedejo do tega, da bo zavrnil nujno potrebne medicinske posege in tvegal svoje lastno zdravje. Večji del uveljavljene stroke v takšnih konfliktnih situacijah pogosto reagira izrazito sovražno, kar pripadnike new agea večkrat potisne v teorije zarot o razmerju med uveljavljeno znanostjo in njihovimi lastnimi stališči. Ta pojav je postal bolje viden med epidemijo: zdravniki, ki so zagovarjali množično cepljenje, so v očeh marsikaterega pripadnika new agea postali agenti velike farmacevtske industrije in za potrebe širjenja svoje »genske terapije« načrtno zatirali vsa drugačna mnenja, vključno z novodobniškimi prepričanji.

TEORIJE ZAROT IN DRUŽBENA KRITIKA

Čeprav pojem teorija zarot opisuje dejansko obstoječe razlage družbenega sveta, je uporaba pojma ali oznake v vsakodnevnem in javnem pogovoru pogosto **problematična**. To lahko pripišemo predvsem dvema dejavnikoma.

Prva težava je v tem, da **diskreditacija ali kritika teorij zarot le redko vpliva na osebe in skupnosti, ki širijo in verjamejo omenjenim teorijam**. Slednje namreč označevanje nečesa za teorijo zarot večinoma razumejo kot prakso javne diskreditacije, za katero stojijo slabonamerne osebe, ki si lastijo in nadzorujejo medijske, izobraževalne in druge institucije. Kritična raba omenjenega pojma vključuje zavest, da med tistimi, ki teorijam zarot sledijo, in tistimi, ki jih razlagajo ter kritizirajo, obstaja velik razkorak: **noben teoretik zarot se ne opredeljuje kot "teoretik zarot"**.

Druga težava z uporabo oznake "teorija zarot" pa je v tem, da je ta lahko uporabljena po krivici oziroma z namenom diskreditacije nekoga, čigar stališče je podprto z legitimnimi argumenti. To se lahko pripeti v primerih, ko nekdo utemeljeno dvomi v verodostojnost vladnih, medijskih ali kakšnih drugih podatkov, a je njegov dvom neupravičeno označen za teorijo zarote.

Kako razlikovati med utemeljenim dvomom in upravičeno kritiko ter dvomom in kritiko, značilnim za teorije zarot, je še zmerom stvar mnogih družboslovnih in filozofskih polemik. Ne glede na to je možno izpostaviti, da se **znanstvena kritika družbe, politike in institucij ne omejuje na gole namere in dejanja vplivnih oseb, ampak delovanje posameznikov obravnava znotraj družbenega okolja in institucij, v katerih delujejo**. Znanstvena kritika torej za vse tegobe in težave družbe ne krivi le vplivnih posameznikov, ampak poudarja, da so vir problemov lahko tudi anonimne strukture, ki sooblikujejo in omejujejo odločanje oseb.

Razlika v izhodiščih kritike je očitna tudi pri rešitvah za družbene probleme. Za teoretike zarot je bistvenega pomena, da odpravimo prikrite in zlonamerne vladarje sodobnega sveta in njihove pajdaše. Z odstranitvijo zlobnih oseb naj bi bili vsi problemi razrešeni. Za znanstvene kritike pa je pomembneje, da predlagamo, kako bi ustrezno spremenili način delovanja naših institucij ali kako bi lahko institucije nadomestili z novimi.

Teorije zarot: kritični vodič

Avtorji: Arne Kušej, Jernej Meden, Nejc Kralj
Jezikovni pregled: Barbara Rogelj
Oblikovanje in priprava za tisk: Vid Koprivšek
Partnerji: Pekarna Magdalenske mreže, Radio Marš

Izdajatelj: Inštitut za delavske študije
Maribor, 2022

Projekt je financiran s sredstvi programa ACF 2021-2029

PEKARNA

MAGDALENSKE MREŽE

MARŠ
na 95.9 MHz

inštitut za delavske študije

Iceland
Liechtenstein
Norway

Active citizens fund